

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Особливості корекції психомоторного розвитку аутичних дітей дошкільного віку засобами фізичного виховання

Виконала студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Новак Діана Геннадіївна
Керівник: Бессараб А. О.
Рецензент: Облес І. І.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 93 с., 9 табл., 12 рис., 87 джерел.

Об'єкт дослідження – розвиток психомоторики дітей з розладами аутистичного спектру.

Предмет дослідження – корекція психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру засобами фізичного виховання.

Мета дослідження – розробити корекційно-розвивальну програму з використанням засобів фізичного виховання для корекції психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

Методи дослідження:

– теоретичні: узагальнення та систематизації теоретичних положень задля визначення стану вивченості досліджуваної проблеми в сучасній науці й практиці та перспективних напрямів її подолання;

– емпіричні методи: спостереження і тестування фізичного розвитку, функціонального стану та психомоторних показників; констатувальний експеримент – для визначення рівня психомоторного, фізичного розвитку і функціонального стану дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру; формувальний експеримент – для перевірки ефективності корекційно-розвивальної програми роботи з розвитку психомоторики у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру;

– математично-статистичні: методи математичної статистики із застосуванням t-критерію Стьюдента з метою оцінки динаміки впливу.

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА, ПСИХОМОТОРНИЙ РОЗВИТОК, ДІТИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА, ЗАСОБИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема корекційного навчання та виховання дітей із розладами аутистичного спектру (РАС) в Україні та й у всьому світі була і залишається актуальною. Насамперед це стосується дітей дошкільного віку, які починають або вже здобувають освіту в закладі дошкільної освіти у формі інклюзивної освіти, у державних чи недержавних освітньо-реабілітаційних установах. В сучасних умовах для успішного розвитку людини потрібна реалізація системи психолого-педагогічних та корекційно-реабілітаційних впливів на психофізичну сферу і, зокрема, в період дошкільного періоду попередження виникнення стійких афективних переживань негативних стереотипів поведінки, подолання негативізму, агресії, самоагресії, страхів, фобій, стресів у дитини, починаючи з раннього та дошкільного віку. Однак реалізація цих завдань ускладнюється тим, що ці порушення психічної сфери дитини стають соціальними чинниками, оскільки породжують у неї цілу низку соціальних страхів, суттєво знижують стресостійкість, гальмують особистісне зростання. Невміння дитини стримувати та контролювати свої афективні прояви, позитивно і емоційно спілкуватися і вчитися разом із іншими дітьми – є вродженими ознаками аутизму, що обумовлює пошук напрямів і методів корекції таких аутистичних порушень саме в дошкільному віці. Через це особливої актуальності набуває проблема психокорекції аутистичних розладів засобами психомоторики.

Актуальність поставленої проблеми підтверджується кількістю та багатоплановістю наукових досліджень українських авторів. Дитиноцентристські тенденції, які домінують у сучасній українській спеціальній освіті (В. Бондар, О. Глоба, І. Дмитрієва, В. Засенко, І. Кузава, О. Мамічева, С. Миронова, В. Нечипоренко, Н. Пахомова, О. Позднякова, О. Романенко, Л. Руденко, Н. Савінова, В. Синьов, Є. Синьова, М. Супрун, О. Таранченко, С. Федоренко, І. Чухрій, А. Шевцов, М. Шеремет,

Д. Шульженко, Л. Фомічова, О. Хохліна та ін.) і є підґрунтям для розвитку інноваційних організаційних форм, змісту, технологій навчання та виховання дітей із особливими освітніми потребами.

Окремим питанням спеціальної освіти стоїть проблема корекції аутистичних розладів у дітей, яку досліджують українські вчені (Н. Базима, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Федоренко, А. Хворова, Д. Шульженко та ін.). Соціально-психологічному спрямуванню корекції аутистичних порушень присвячені дослідження В. Бочелюка, К. Островської, В. Нечипоренко; концепцію навчання і виховання дітей із аутизмом розробили В. Тарасун, А. Хворова; розвитком мовлення та альтернативною комунікацією займалися Н. Базима, І. Логінова, Ю. Товкес; феномен аутистичного розвитку дитини вивчала Т. Скрипник; спеціальну фахову готовність корекційних педагогів до роботи з дітьми із розладами аутичного спектру вивчали О. Мамічева, Х. Сайко, В. Синьов, М. Шеремет, Д. Шульженко, О. Шульженко; педагогічним основам корекційної роботи при аутизмі присвятили дослідження Л. Рибченко, Г. Хворова, Д. Шульженко, С. Яковлева; клінічні аспекти дослідження аутистичних розладів у дітей запропоновані Я. Багрієм, М. Рождественською, А. Чупріковим.

Останнім часом підвищився інтерес до розробки корекційних програм для дітей дошкільного віку через аутистичні розлади яких страждають інтелектуальні, комунікативні, емоційно-регуляторні, поведінкові та моторні функції. Зокрема недосконалість моторики дітей характеризується порушенням координації, узгодженості, довільності, прогнозуванні та плануванні рухів, що суттєво впливає на пізнавальні та вольові функції, створює байдуже ставлення до інтеграції в колективі однолітків, здатності навчатися новим рухам, взаємодіяти із середовищем.

Якщо різні аспекти навчання та виховання дітей з розладами аутистичного спектру вивчені досить детально (Н. Базима, К. Островська, В. Тарасун, Т. Скрипник, Г. Хворова, М. Шеремет, Д. Шульженко), то системи корекції психомоторики із використанням засобів фізичного виховання

залишили поза увагою вчених, особливо в педагогічному аспекті. Йдеться про відсутність сучасної ефективної системи корекції та розвитку психомоторної функції дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру, придатної до використання в закладах дошкільної освіти, реабілітаційних центрах, у домашніх умовах батьками, різними спеціалістами, що працюють з дітьми.

Питання стану психомоторних показників дітей із розладами аутистичного спектру висвітлено в наукових працях К. Островської, І. Риндер, В. Тарасун, Т. Скрипник, Г. Хворової, Д. Шульженко; використання засобів фізичного виховання щодо осіб із раннім дитячим аутизмом досліджували Я. Крет, А. Лавренюк, О. Орес, А. Сімко, Т. Тимофеева. Але в літературі й досі не описана комплексна послідовна робота від стану діагностики до кінцевого результату.

Психомоторика людини – це складна функціональна система, когнітивно-розумова специфічна діяльність, що залежить від функціонування особливостей вищої та периферичної нервової діяльності, сенсорного (аферентного) і рухового (еферентного) відділів та складається із сенсорної, моторної, розумової підсистем управління руховою діяльністю. Її складовими є ідеомоторика, сенсомоторні процеси, довільні моторні процеси.

Залишаються не з'ясованими питання про уніфіковану діагностику, підбір засобів, методів і форм занять, що матимуть позитивний вплив на корекцію психомоторних показників дітей старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектру; не визначені умови та форми співпраці з сім'єю; відсутня цілісна розробка методичного супроводу застосування засобів фізичного виховання в корекції психомоторики. Таким чином, соціальна й психологічна значущість означеної проблеми та її недостатнє вивчення зумовили вибір теми дослідження «Особливості корекції психомоторного розвитку аутичних дітей дошкільного віку засобами фізичного виховання».

Об'єкт дослідження – розвиток психомоторики дітей з розладами

аутистичного спектру.

Предмет дослідження – корекція психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру засобами фізичного виховання.

Мета дослідження – розробити корекційно-розвивальну програму з використанням засобів фізичного виховання для корекції психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан вивчення проблеми корекції психомоторики дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру в теорії та практиці спеціального розвитку і виховання.

2. Підібрати дослідницький інструментарій дослідження особливостей психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

3. Визначити особливості психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

4. Розробити та експериментально перевірити корекційно-розвивальну програму роботи з корекції психомоторного розвитку у дітей з розладами аутистичного спектру із використанням засобів фізичного виховання.

Методи дослідження:

– теоретичні: узагальнення та систематизації теоретичних положень задля визначення стану вивченості досліджуваної проблеми в сучасній науці й практиці та перспективних напрямів її подолання;

– емпіричні методи: спостереження і тестування фізичного розвитку, функціонального стану та психомоторних показників; констатувальний експеримент – для визначення рівня психомоторного, фізичного розвитку і функціонального стану дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру; формувальний експеримент – для перевірки ефективності корекційно-розвивальної програми роботи з розвитку

психомоторики у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру;

– математично-статистичні: методи математичної статистики із застосуванням t-критерію Стьюдента з метою оцінки динаміки впливу.

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження склали: фізіологічні засади розвитку рухів (П. Анохін, М. Берштейн), концепції про корекційну спрямованість навчання і виховання дітей з різними нозологіями (В. Боднар, Т. Вісковатова, І. Єременко, О. Мастюкова, М. Певзнер, В. Синьов, В. Тарасун, Л. Фомічова, О. Хохліна, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.); вчення про зв'язок рухів із пізнавальними процесами (В. Боднар, Л. Виготський, Т. Власова, І. Сеченов, В. Синьов, Ж. Шиф та ін.); учення про складну структуру дефекту (Л. Виготський); про корекційну спрямованість фізичного виховання (Н. Байкіна, М. Вайзман, О. Дмитрієв, М. Козленко, Н. Літош, Ю. Лянной, І. Ляхова, О. Самилічев, Р. Чудна, Л. Шапкова та ін.); сучасні психокорекційні дослідження дітей з аутистичним спектром порушень (К. Островська, Т. Скрипник, Д. Шульженко); концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з розладами аутистичного спектра (В. Тарасун, Г. Хворова).

Експериментальна база: Експериментальною базою дослідження був комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 1 Запорізької обласної ради». Дослідною роботою були охоплені 24 дитини дошкільного віку, серед яких 12 із розладами аутистичного спектру.

Практичне значення дослідження полягає у розробці організаційно-методичних рекомендацій із розвитку психомоторики дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру засобами фізичного виховання з метою підвищення ефективності корекційно-розвивальної та навчально-виховної роботи; уніфікації методики діагностування показників розвитку психомоторики дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; визначенні методів впливу на аутистичні риси особистості дитини старшого дошкільного віку в процесі розвитку психомоторики засобами фізичного виховання. Матеріали дослідження

можуть бути використані в корекційній роботі з фізичного виховання дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру в навчально-реабілітаційних центрах, закладах дошкільної освіти, в сім'ї.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 87. Загальний обсяг 93 сторінки, основного тексту – 81.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Встановлено, що психомоторика людини має складну структуру і включає в себе сенсорні, моторні та когнітивно-розумові компоненти управління рухами. Виділено категорії психомоторних здібностей, такі як: координація рухів (точність рухів, взаємодія макро- і мікрорухів, координація рухів лівої і правої руки); сенсомоторна координація (слухозоромоторна); просторова координація (вивчення схеми тіла, тілесного простору); ритмічність (темпоритм).

2. Розроблено теоретичну модель системи заходів для корекції психомоторного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру з використанням засобів фізичного виховання, яка дала можливість визначити показники, методи і засоби діагностики психомоторних показників; засоби фізичного виховання для корекції та форми роботи, які увійшли до комплексної корекційно-педагогічної програми.

3. Розроблено комплекс діагностичних процедур для визначення психомоторної функції дітей з розладами аутистичного спектру старшого дошкільного віку. На підставі порівняльного аналізу стану психомоторики дітей з розладами аутистичного спектру та з типовим розвитком виявлено статистично значущі відмінності між показниками. У дітей з типовим розвитком середні показники групи є на середньому та високому рівні, а у дітей з розладами аутистичного спектра – середньому, критичному і низькому. Найбільш значущі відмінності спостерігались в тесті на спритність рухів, просторово-часовій і динамічній характеристиці, мімічному тесті, статичній координації рухів. Кластерний аналіз показників психомоторного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру старшого дошкільного віку визначив чотири кластери: I кластер «середній»; II кластер «низький з тенденцією до зростання»; III кластер – «середній з тенденцією до спадання»; IV кластер –

«критичний», всі їх показники знаходяться на дуже низькому «критичному» рівні.

Встановлено, що діти старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру мають хороші фізичні дані, а показники аутизму, такі як: ігнорування контактів з дітьми, відсутність наслідування, негативістична реакція на взаємодію, специфічні моторні порушення, застрягання на певних діях, відмова від занять, дезорієнтація в сторонах свого тіла, незграбна та своєрідна моторика з труднощами засвоєння простих навичок, порушення процесів сприймання блокують адекватний психомоторний рівень дитини, який викликає млявість, закритість, розгальмованість, не здатність контролювати свої дії та виправляти помилки.

Порівняльний аналіз показників функціонального стану дітей з розладами аутистичного спектру та їх однолітків з типовим розвитком показав, що всі середні показники функціонального стану дітей з розладами аутистичного спектру знаходяться на середньому рівні, а у дітей з типовим розвитком на високому.

4. Обґрунтовано та апробовано комплексну корекційно-розвивальну програму для розвитку психомоторики дітей старшого дошкільного віку. Програма роботи включає три блоки: 1) програма корекційної допомоги для дітей з розладами аутистичного спектра для корекції психомоторного розвитку та аутистичної поведінки); 2) індивідуальні домашні корекційні програми для розвитку і корекції психомоторики та аутистичної поведінки з використанням методики «Розвиваючого руху» Вероніки Шерборн; 3) методичні рекомендації для вихователів, асистентів вихователя, корекційних педагогів, логопедів і психологів, які працюють з дітьми старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивному освітньому просторі, спрямовані на корекцію аутистичної поведінки дитини під час її перебування в колективі (проведення майстер-класів, семінарів, консультацій, написання посібників).

Доведено ефективність експериментальної комплексної корекційно-розвивальної програми корекції та розвитку психомоторики дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. Після проведеної корекційної роботи рівень розвитку психомоторики у дітей експериментальної групи перебуває на середньому – 36,3% (було 1,6%), низькому – 59,1% (було 41,3%), та критичному – 4,6% (було 57,1%) рівнях. На заняттях діти навчилися співпрацювати з партнером, виправляти свої помилки, концентрувати увагу на завданнях, покращились співпраця та розуміння в сім'ї, сформувався динамічний стереотип та відпрацювалася структура заняття. За результатами дослідження зроблено загальні висновки, які дають підставу стверджувати, що поставлені завдання дослідження виконано, мета досягнута.